

LES FONTS DE LA GARRIGA

HERMÍNIA ESCOLÀ
ESTEVE NOGUERA
JOSEP M. PANAREDA

Les fonts han estat un dels elements destacats del paisatge tradicional, on la disponibilitat del recurs hídric era fonamental per a l'economia, tant per als conreus (regar) i per al bestiar (abeurar) com per dur a terme diverses activitats (netejar, sulfatar) i per a usos domèstics o de lleure (netejar, cuinar). Actualment, amb els nous sistemes econòmics i socials, amb les noves tecnologies i amb els nivells elevats de contaminació generalitzada, les fonts han perdut o no poden tenir el sentit i la utilitat de fa unes dècades.

En aquest article es presenta el catàleg de les fonts existents al terme municipal de la Garriga (Vallès Oriental) al llarg del segle xx, juntament amb el seu estat de conservació i els usos. S'exposen les causes que n'han motivat la transformació i es presenta una tipologia de les fonts en funció de la localització, la història, els usos, l'accessibilitat, l'estat de conservació i captació i la potabilitat de l'aigua.

Hi ha fonts abandonades i embardissades, fonts trencades, fonts desaparegudes a causa de l'abandó o l'ocupació urbanística i fonts rehabilitades. L'arquitectura relacionada amb les fonts va tenir una certa importància, sobretot en les fonts amb finalitats de lleure i dins d'un context urbà. Es planteja el sentit actual de les fonts, com a patrimoni històric, com a element urbanístic, com a lleure i com a punt de biodiversitat.

A la Garriga les fonts tenen importància com arreu, però hi ha dos elements que les fan especialment diferents. D'una banda hi ha l'abundància de deus i la presència d'aigües termals. De l'altra, la Garriga ha estat una població d'estiueig, on les activitats de lleure han tingut un paper destacat al llarg del segle xx.

Els objectius del treball, del qual es presenta un resum, són estudiar l'estat actual de les fonts del terme municipal de la Garriga, així com les funcions que han tingut en el passat i tenen actualment. Així mateix es vol elaborar el catàleg de les fonts, conèixer-ne les funcions històriques, conèixer-ne l'estat actual, definir-ne les funcions actuals, discutir-ne la problemàtica i elaborar criteris d'actuació per a la seva conservació i gestió.

QUÈ ÉS UNA FONT

El *Diccionari de la Llengua Catalana* (IEC, 1995) defineix font com «eixida natural i localitzada d'aigua que brolla de la terra». Pompeu Fabra, en

el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, en dóna una definició semblant: «raig d'aigua que brolla de la terra». Ambdós diccionaris indiquen una segona accepció: «construcció de pedra, de rajola, de ferro, etc., amb una canal, aixeta, etc., d'on surt aigua». Aquesta segona accepció és la que emprem en aquest treball. Es tracta de construccions que tenen per finalitat la concentració i reconducció de l'aigua del subsòl per tal de formar un raig d'aigua allà on es necessita i de manera que sigui fàcil i còmode fer-ne ús o embassar-la. És just en aquesta fase final, la sortida, on s'han dut a terme les construccions més diverses, algunes autèntiques obres arquitectòniques i artístiques.

FUNCIONS HISTÒRIQUES DE LES FONTS

Històricament les fonts han tingut funcions diverses i han estat establertes en indrets diferents en funció de les utilitats. D'altres vegades han estat les característiques de la deu d'aigua les que n'han condicionat les funcions i els usos. Moltes fonts han anat canviant de funcions al llarg del temps en relació amb les necessitats i els interessos dels pobladors de l'entorn.

Hi ha fonts que tenien aprofitaments temporals, mentre que en d'altres l'aigua s'aprofitava de manera continuada. Les fonts de bosc solien tenir un aprofitament temporal, especialment en el moment de campanyes per estassar, tallar o carbonejar, o fer alguna altra feina al bosc o en un indret proper. La proximitat d'una font a la cabana on feien vida durant setmanes els carboners o boscaters era essencial per a l'estalvi de temps per beure, cuinar o rentar-se. Fins era clau poder disposar d'aigua per a la feina, com en el cas dels carboners, que sovint necessitaven aigua per apagar puntes de caliu al carbó o per controlar el foc d'una carbonera. Un recipient ple d'aigua a prop la pila era indispensable en el moment de treure el carbó o per resoldre altres incidències amb el foc.

Les fonts de bosc sovint quedaven abandonades després d'una campanya. Si era a prop d'un camí transitat pels matxos o prop de camps, la font es mantenia. En cas contrari, es deixava fins que al cap d'uns anys una altra colla, o la mateixa, hi tornava per carbonejar o aprofitar qualche altre recurs forestal; aleshores l'arranjament de la font era una de les primeres tasques que calia fer, juntament amb refer la cabana o aixecar-ne una de bell nou.

Altres fonts tenien funcions específiques, com regar o aportar aigua a un molí, una casa, un estable o una pleta. Als entorns de la Garriga hi havia moltes fonts i amb molts aprofitaments, sovint diversos alhora. Poder regar una feixa amb més o menys regularitat podia ser vital per a la subsistència d'una família. El regadiu permetia conrear hortalisses i obtenir collites més abundo-

ses i segures. També poder abeurar el bestiar prop la casa o del lloc on es guardava el ramat era clau per tenir més o menys caps.

El control de l'aigua era essencial per les persones de fa unes dècades, com ho és ara. Però abans l'aigua es captava en nombrosos indrets i en quantitats sovint petites. Un rajolí d'una font era suficient per permetre l'assentament d'una masia, regar unes feixes i tenir els caps de bestiar necessaris per subsistir-hi. El territori era ple de mines que captaven i concentraven l'aigua per fer brollar una font o omplir una bassa, per després poder regar o fer moure les moles d'un molí. Hi havia fonts que anaven omplint una bassa on es rentava la roba, s'abeurava el bestiar, es regava un tros de terra o es feia funcionar un molí, encara que només fos durant uns quants minuts.

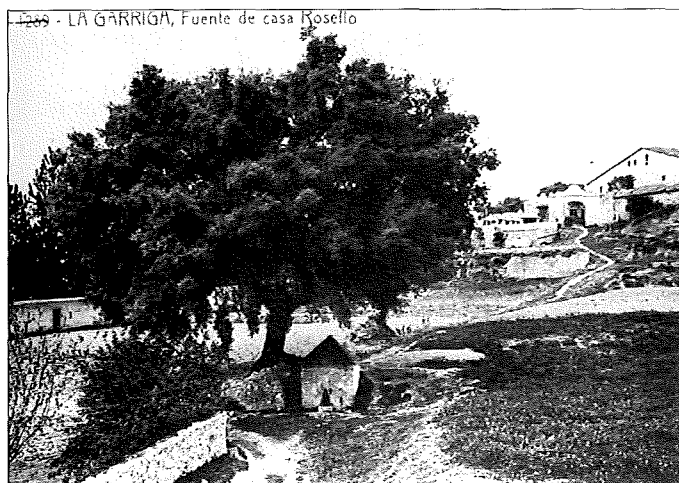
Prop de les cases senyorials sovint s'arranjava un replà per establir-hi una font, entorn de la qual s'instal·laven taules i bancs i es plantaven arbres, sobretot plàtans. La font solia adornar-se amb una construcció artística amb relleus i imatges al·legòriques. Eren llocs de repòs, de festeig i de berenars. Es tractava de fonts amb una finalitat clarament de lleure, tot i que finalment l'aigua solia recollir-se en una bassa situada en un nivell inferior; ningú no es podia permetre el luxe de deixar-la anar i que s'infiltrés marge avall, tret que al capdavant hi hagués una altra font on es recollís de nou l'aigua.

FUNCIONS ACTUALS DE LES FONTS

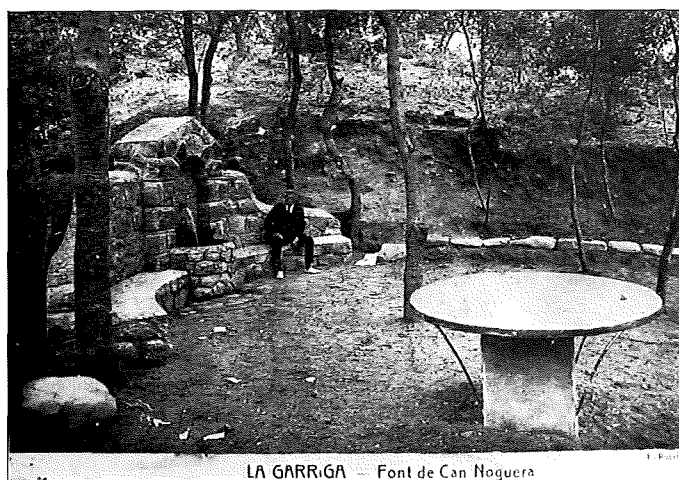
Durant les darreres dècades les condicions socials, econòmiques, tècniques i d'ús del territori han sofert canvis de grans dimensions. I les fonts també els han patit, i des de perspectives ben diferents. Ara ja no estem pendants d'una font, una bassa o un pou per disposar d'aigua. Obrint l'aixeta de casa ja tenim aigua. Les fonts ja no són indispensables en l'actual món urbà. Sí que ho és l'aigua, però aquesta és gestionada de manera global, a nivell municipal o supramunicipal.

Malgrat que algunes fonts mantenen les funcions tradicionals i històriques, la majoria han perdut el seu caràcter d'element bàsic per a la subsistència de la població humana. El resultat és la desaparició o l'abandó de moltes fonts, fins d'algunes que en el seu moment tingueren una importància clau per tot un veïnat.

La desaparició d'una font no vol pas dir que l'aigua desaparegui. Si es tracta de fonts petites, d'on brollava un rajolí, el seu abandó ha comportat que l'aigua torni al seu estat natural de moviment difús pel sòl o pel substrat. Si eren fonts amb un bon doll d'aigua, el més freqüent és que aquesta aigua hagi estat captada i conduïda mitjançant un tub cap a un dipòsit per proveir una casa o una indústria, o bé es connecti a la xarxa general.

*Font de Can Rosselló
d'Amunt, el 1908*

*Font de Can Noguera,
arranjada per la
Societat d'Atracció
de Forasters, el 1920*

*Font de l'Enrabiada,
el 1931*

*Font de Can Terrés,
el 1912*

*Font d'en Rovelló, dedicada
a sant Francesc.
Fou arranjada el 1954.
Fotografia de 1984*

Hi ha qui pensa que les fonts ja no són necessàries i si desapareixen no passa res. Algunes actuacions urbanístiques i l'establiment d'infraestructures han comportat la destrucció de fonts que sens dubte tenien un valor més enllà de la seva utilitat passada. Constituïen un patrimoni que en molts casos hauria d'haver-se mantingut, i no solament per raons històriques. Les fonts tenen una història i algunes una gran càrrega simbòlica; són referència i testimoni d'oficis, de costums i d'esdeveniments diversos.

Però les fonts tenen altres funcions, de caràcter més social. Les fonts són part del paisatge i han tingut i tenen unes funcions, derivades sobretot del dinamisme, del soroll i de la vida que donen al seu voltant, a les plantes i als animals. Una societat cada vegada més urbana i que viu més atapeïda i encallada necessita aquests elements harmònics, que expressen vida i moviment, i creen un entorn de tranquil·litat i relaxació. Aquesta és una necessitat que alguns ciutadans senten tant, que hi ha grups que no solament es dediquen a restaurar i mantenir les fonts, sinó que també n'estableixen de noves en indrets on abans no hi havia cap font. Aquesta creació s'observa tant en espais urbans com en rurals i forestals.

No és possible mantenir totes les fonts d'abans, entre altres raons perquè abans les fonts tenien unes funcions ben concretes i satisfien necessitats que ara no tenim. A més, moltes fonts es localitzaven en indrets on ara hi ha un carrer, un grup d'habitatges o una indústria. Un dels exemples més clars ha estat la construcció de l'autovia, que just passa on havia fonts com la de Can Noguera o la de Can Illa de Dalt.

Altres fonts han restat abandonades per manca d'ús i perquè ja no són indispensables en el món actual. Les fonts dels Monjos, de Malhivern, de l'Enrabiada, Fonollosa i del Moro, entre altres, són difícils de localitzar. Qui les ha conegudes sol dir, assenyalant un bardissar: «Allà dins hi havia la font». Amb el temps la bardissa va desapareixent sota l'ombra dels arbres, que creixen sense parar; deixen l'antiga font al descobert, sovint seca i amb les construccions malmeses. A vegades resta un espai més o menys humit, que testimonia la presència d'aigua, ara ben difusa pel sòl.

Hi ha fonts embardissades que tenien relació amb activitats forestals o agrícoles, i d'altres en relació directa amb una masia. L'abandó d'aquesta comporta generalment també el de la font, les basses i els recs, encara que el territori no s'urbanitzi, com en la font de Can Beia. La de Can Rosselló d'Amunt, en canvi, ha estat engolida per la pressió urbanística.

Altres fonts resten dins d'una torre construïda de bell nou o resultat de la restauració d'una casa antiga, com ha passat amb les fonts d'en Rovelló, de l'Alegria i de la Canyeta. A vegades els propietaris valoren la importància de la font i la restauren d'acord amb criteris i funcions actuals. D'altres els fa nosa i l'abandonen o la destrueixen, o bé l'encerclen dins un tancat que n'impedeix l'accés.